

ТЕБАНСКА ХЕГЕМОНИЈА

Битка код Леуктре 371.

Тебанци су осамдесетих година IV века обновили Беотски савез и угрозили хегемонију Спарте. Стога су Спартанци, нарочито спартански краљ Агесилај, настојали да се обрачунају са Беотијом.

На мировном конгресу у Спарти 371., Епаминонда, представник Беотског савеза, захтевао је да се потпис „Тебанци” мења и да се место њега стави „Беоћани”, тј. захтевао је званично признање беотске државе. Агесилај је том приликом захтевао од Епаминонде да каже одређено хоће ли Тебанци дати аутономију беотским градовима. Епаминонда на исти начин упита њега да ли ће Спартанци дати аутономију градовима Лаконије. Ово је разгневило Агесилаја и он из списка потписаника за мир избаци Тебу и објави им рат. Тако се Беотски савез нађе као и пре у стању рата са Спартом.

Исте године спартански краљ Клеомброт, који је лично био против такве политике, послат је у Беотију да обезбеди аутономију тамошњим градовима и тиме распусти Беотски савез. На предлог Епаминонде, Беоћани су одлучили да пруже отпор. Том приликом Беоћанима је подршку пружио тесалски тиранин Јасон¹. Пошто је Спарта претендовала на Тесалију, Јасон јој није био наклоњен и засад је наступао као савезник Беотије и Атине.

До сукоба између Пелопонежана и Беоћана дошло је почетком августа 371. код беотског града Леуктре. Мада се до тада ратовало фронтално — војске се построје једна наспрам друге, Епаминонда је по први пут применио коси строј. Овај строј није одавао на први поглед ништа ново — војска је била постројена такође фронтално, али коси строј се односио на унутрашњост редова — правоугли троугао ако се посматра са висине. Спартански војници су били постројени у 12 редова, док су беотски имали у једном делу, оном који је нападао краља, 50 редова. Код Леуктре беотска војска је потпуно поразила непобедиву спартанску армију. У борби је погинуо и краљ Клеомброт. Као највећи јунак показао се беотски војсковођа Епаминонда.

Претпоставља се да је Јасон омео Беоћане да до краја униште Спартанце како би наводно спречио њихово јачање. Како било, ова битка је потпуно пољуљала величину и ауторитет Спарте у Грчком свету. Локрида, Фокида, Етолија, Акарнанија и Еубеја одмах су ступиле у савез са Беотијом.

Демократски покрет на Пелопонезу (370)

Вест о поразу Спарте изазвала је велике социјалне потресе на Пелопонезу. Најпре је дошло до устанка демоса у Коринту (370). У Аргосу је сиротиња моткама напала богате, побила око 1 200 људи и њихову имовину расподелила. Исократ² је нешто о томе записао:

Буње и метежи постали су свакидашња појава. Ни у једном граду нема једнодушности и људи се плаше својих суграђана више него непријатеља споља. Међусобни односи су толико заоштрени да би богати пре побацили своју имовину у море него

¹ Тиранин града Фере, Ликфрон, потукао је породицу Алеуада и ујединио добар део земље. Његов наследник Јасон (390 - 370), пореклом из града Фере, успео је да уједини јужни део Тесалије са Фарсалом. Организовао је општетесалску војску која је бројала 20 000 хоплита, 8 000 коњаника и мноштво пелтаста. Ксенофонт пише да се Јасон, коко би своју флоту учинио јачом од атинске, спремао на освајање Македоније јер је она била богата дрвном грађом. Јасон је правио планове не само о освајању Грчке већ и Персије.

² Чувени атински говорник, васпитач Грка, живео у V/IV веку

да је деле са сиротињом, а сиротиња мисли само на то како да се дочепа имовине богаташа. Крај олтара не кољу се жртвене животиње, већ се људи кољу међусобно. Данас у једном граду има више изгнанника него што је раније било на читавом Пелопонезу.

(Исократ „Архидам” 64–68)

Аркађани су поново вратили демократско уређење, које им је Спарта укинула. Елиђани су запосели оне градове на југу Елиде које им је одузео Агис. Пошто је из Тегеје протерано 800 спартанских присталица, град ступа у Аркадски савез. Поново су Пелопонежани изградили Мантинеју, коју су раније срушили Спартанци.

Знајући да ће Спарта покушати да поврати изгубљену власт на Пелопонезу, Аркадија се за помоћ обрати истовремено и Атини и Теби. Атина је молбу Аркадије примила хладно јер није била заинтересована за поновне сукобе и рат. Истовремено Атина је била забринута због све већег јачања Тебе и победу код Леуктре није примила са одушевљењем. Такође ју је бринуло и јачање Јасона: он је већ био запосео пролазе у средњу Грчку и спремао се да се са свом тесалском војском и својим многобројним најамницима појави на Питијским свечаностима у Делфима. Претпостављало се да има намеру да присвоји благо Делфијског храма и да на тај начин, како пише Ксенофонт, стекне превласт над свим својим савременицима. У таквој ситуацији Атина се ограничила на дипломатску демонстрацију: крајем 371. сазван је конгрес представника грчких држава којим су Атињани постигли то да се све државе Грчке закуну на верност условима Царског мира. С друге стране, Беођани су се одмах одазвали позиву Аркађана.

Поход Беођана и Аркађана на Пелопонез (370/369)

Беотска савезничка војска под командом Пелопиде и Епаминонде ушла је у Аркадију и окупила око себе војске свох демократских држава Пелопонеза — Аркадије, Елиде и Аргоса, које су се дигле против Спарте. Ова војска је извршила упад у Лаконију децембра 370. г. и кренула обалом реке Еурот према Спарти. То је био први пут од свог постанка да је Спарта била суочена са непријатељем на прагу свог града.

Тешку ситуацију у којој се наша Спарта искористили су хелоти да дигну устанак и ступе у везу са спартанским противницима. Перијечи су одбили да пруже помоћ Спарти и прелазили су такође на страну непријатеља. Плутарх пише како је краљ Агесилај прво морао да се бори против панике која је обузела град. Ситуација је била тако тешка за Спарту да је била приморана да наоружава преостале хелоте, обећавајући им слободу. Међутим, ови робови чим би добили оружје прелазили су на страну непријатеља.

Савезничка војска је прешла реку и, пустошећи области кроз које је пролазила, спустила се на југ Пелопонеза и заузела спартанску луку Гитиј. Пошто је Спарта успела да добије извесну помоћ, јер су јој пристигли Коринђани и други верни Пелопонежани, беотарси су склонили главнину своје армије у утврђени логор и почели да се баве пословима других пелопонеских држава што су сматрали важнијим од потпуног и коначног разорења престонице спартанске државе.

На југу Аркадије, према Лаконији, још 371. г. по савету Епаминонде, Аркађани су приступили изградњи нове престонице — Мегалепоља. Нови град требао је постати упориште аркадске државе у борби против Лакедемоњана. Многи људи су напустили своја насеља и преселили се у нови град који је био опасан бедемима. У Мегалепољу је изграђена зграда која је примала 10 000 људи и која је по имену свог градитеља добила име Ферсилион. Касније се ту налазило највеће позориште у читавој Грчкој. Сада, после коначне победе над Спартом и разарања целе спартанске државе, Епаминонда је настојао да потпуно заврши изградњу Спартиног евентуалног наследника — Аркадију. Истовремено је био донет ус-

тав „Аркадске лиге” према коме су сва заједничка питања требали да решавају савезничко веће и збор од 10 000 грађана, који су могли себе да наоружају и који су, у ствари, чинили основу општеаркадске војске. Наредбодавна власт припадала је стратегу и педесеторици демијурга које је веће издвајало из своје средине према принципу пропорционалног представништва разних савезничких градова: из престонице Мегалепоља било их је, нпр, 10, из Меналије 3, из Лепреја 2... Најсиромашнијем становништву створени су услови за то да не мора одлазити из земље у потрази за зарадом, већ је служило у најамничком одреду епарита који је бројао 5 000 људи и обављао гарнизонску и полицијску службу.

Друкчије, још више демократско уређење, створено је уз сарадњу Епаминонде у Месенији, која се одвојила од Спарте. Прогласивши слободу Месеније, Епаминонда је позвао хелоте из Лаконије и месенске изгнанике да се врате у Месенију. На падинама планине Итоме пролећа 369. г. утврђен је зидинама град Месена. По губитку Месеније, најплодније области Пелопонеза, Спарта се више није оправила.

У ово време Спарта моли Атину за помоћ. Диодор пише да се не може замислити тежа ситуација и несрећа од оне која би могла натерати Лакедемоњане да се обрате с молбама за помоћ свом најљућем непријатељу.

Савез Спарте и Атине (369)

На атинској скупштини (369), на којој су спартански посланици тражили помоћ, присуствовали су и Тебанци који су инсистирали да се Атина не меша. Међутим, Калистрат је сматрао да Атина треба да сарађује са Спартам и његов став је подржан већином гласова. Наиме, јачање нове демократске беотске државе није одговарало Атини. Стога је атински стратег Ификрат послат да утврди коринтску превлаку и натера непријатеља да одустане од опсаде Лаконије. Лета 369. г. Атина и Спарта су склопиле и формални савез, а комбиноване атинско-спартанске снаге су послате на коринтску превлаку да онемогуће даље упаде беотске војске на Пелопонез.

Рат се наставља (369 - 367)

У ово време, пошто је Јасон преминуо и пошто је македонски краљ Александар окупирао део Тесалије, беотска влада је била приморана да део својих снага, под вођством Пелопида, упути у Тесалију, а део, под вођством Епаминонде, на Пелопонез. Ни једна ни друга експедиција нису постигле значајније резултате. Пелопида је једино успео да заузме Ларису и склопи споразум са Птолемејем, који је устао против македонског краља Александра. Епаминонда, освојивши Сикион и Пелену, претрпео је низ пораза приликом покушаја да заузме Епидаур, Тресен и Коринт. Због својих неуспеха привремено је искључен из колегијума беотарха.

Следећих година беотска влада је малу пажњу поклањала Пелопонезу и тиме је било изазвано незадовољство Аркадије која је морала да води борбу против Спарте властитим снагама. Њој је пошло за руком да окупира перијечке градове у северној Лаконији, да припоји Трифилију Аркадском савезу и да склопи савез са Месенијом. Међутим, није јој пошло за руком да освоји главне пелопонеске луке — Епидаур, Трезен, Азину, због чега су демократске државе још биле одсечене од мора. Спартанац Архидам је једном чак успео да, уз помоћ одреда који му је послао Дионисије Сиракушки, зада пораз удруженим снагама Аркађана и Агривљана.

Мировни конгрес у Делфима (368). Мировни конгрес у Сузи (367)

Тешку ситуацију у којој се нашла Грчка седамдесетих година IV века

додатно је отежавало уплитање Персије. На захтев Персије одржан је мировни конгрес у Делфима 368. г. Персија је захтевала да се обнове мировни преговори на основу услова Царског мира из 386. г. Међутим, читава ствар се завршила без успеха јер је Теба одбила да призна право Спарте на Месенију. Рат је настављен. Следеће године, 367., сама Спарта је затражила посредовање персијског цара, као врховног арбитра у грчким пословима. Исте године на јесен, у Сузи је одржан конгрес на ком су присуствовали делегати свих грчких држава. Присутни су се такмичили ко ће се више додворити цару, међутим, једино се тебански делегат Пелопида држао неподмитљиво и независно, што је изазвало симпатије самог цара.

...највише је код Персијанаца постигао Пелопида. Он је излагао како су се они једини од Хелена борили уз краља код Платеје и да касније никад нису ратовали против њега. [Потом] нису са Агесилајем хтели да крену на краља [и нису му] дозволили да у Аулиди принесе жртву, на месту где је и Агамемнон принео жртву кад је отпловио у Азију и захваљујући чему је заузео Троју. Пелопидином угледу много је допринело и то што су Тебанци победили у бици код Леуктре... Кад га је краљ упитао шта жели да му се напише, Пелопида је одговорио да траже да Лакедемоњани дају аутономију Месени, а Атињани да извуку своје бродове на суво; ако га у томе не послушају, заратиће на њих, а ако га неки град не буде хтео следити, прво ће на њега поћи.

(Ксенофонт VII, 1, 33–37)³

Одлуке које је тада донео персијски цар у свему су одговарале интересима Беотије:

- Месенији је била призната независност
- Погранични спорови Пелопонежана регулисани су по жељи Беотије
- Атињани су добили наређење да своје бродове извуку на копно
- Сви који би одбили да се покоре овим одлукама, сматраће се непријатељима и против њих ће деловати удружене снаге свих грчких држава.

Ова царска наредба изненадила је већину грчких држава. Анталкида, који је био иницијатор уговора из 386. и који је сада био члан спартанске делегације у Сузи, није смео да се врати кући и извршио је самоубиство. Атински делегат Тимагора изведен је пред суд и погубљен. Аркадија је такође била незадовољна јер је изгубала Трифилију која је припојена Елиди. Због тога она је отказала даљу помоћ Беотији и приближила се Атини: она је пристала да обустави своје нападе на територију Спарте под условом да Атина гарантује обустављање ратних операција са стране Спарте.

Епаминонда војује на Ахају (367)

По мировном конгресу у Сузи, Епаминонда је организовао свој трећи поход на Пелопонез. Том приликом је приморао Ахају да се одрекне савеза са Спартом. Исте године, 367., македонска војска је протерана из Тесалије. Бећани су склопили савез са Птолемејем, који је посла убиства Александра постао регент Македоније.

Елидски рат

Битка код Мантинеје (362)

³ Ксенофонт, Хеленска историја, превод Милена Душанић, Нови Сад 1980.

Битка код Мантинеје одиграла се 362. г. на иницијативу Епаминонде, који је непријатеља напао изненада. Своју војску овај истакнути војсковођа поређао је у коси строј, као и код Леуктре 371. г. У тренутку када је победа билла на домаку, Епаминонда је смртно рањен и није се нашао нико ко би га заменио. Његова смрт је створила забуну у редовима беоцке војске и без обзира што је непријатељска војска бежала, хоплити нису никога убијали нити су се померали са места где се битка одиграла (о овоме нас обавештава Ксенофонт). Читава ствар била је тако неодређена да су обе стране подигле победничке трофеје. Убрзо након тога, зарађене стране су ступиле у преговоре и закључиле мир под условом признања тренутног стања: Мантинеја је остала подељена на два дела, јужни део с Мегалепољом на челу наставио је да одржава везе са Беотијом, док је северни део с Мантинејом склопио савез са Атином. Месенија је задржала самосталност и наставила рат са Спартом

У Атини су се водиле оштре социјалне борбе које су изазване све већим протестом материјално упропашћених и изгладнелих народних маса против богатих слојева атинског друштва који су у рукама држали власт. Што се тиче спољне политике у ово време, Атина је, не базирајући се на низ неуспеха, покушавала да се учврсти на Халкидичком полуострву и да заузме Амфипољ. Због тога је ушла у сукоб са македонским краљем Пердиком. У исто време упорно је покушавала да освоји власт на Херсонесу трачком и Хелеспонту. Њени доскорашњи савезници, Визант, Калхедон и Кизик су због тога склопиле међусобни споразум 362. г. и почеле да плачкају атинске бродове који су превозили жито. Свака поморска кампања, атинску државу је коштала на стотине таланата, како закључује Диодор, али је у исто време учесницима пружала знатну могућност зараде. Атина је настојала да током тих акција обезбеди што већи број клерухија за своје сиромашне грађане, а истовремено је судским путем кажњавала стратеге који нису били у стању да то обезбеде. Због овакве политике, погоршавали су се односи између Атине и њених савезника. Године 357. п.н.е. дошло је до устанка против Атине. Повод за рат било је одбијање Хиоса да плати Атини порез којим је требало помоћи њен рат против Македоније. У савез против Атине ушли су Хиос, Родос, Кос, Визант, Калхедон и Селимбрија. Чланице овог савеза почеле су да плачкају острва која су остала верна Атини, као што су Имброс, Лезбос и Самос. Ипак Атина се нашла у тешком положају. Визант је прекинуо везе Атине с Понтом, Атина се умешала у сукобе персијских сатрапа у Малој Азији који си су трајали две године и за то време атинска благајна је потпуно испражњена. Пошто су изгубили црноморске мореузе, 355. г. Атина је била приморана да поклекне под притиском неповољних околности, да се помири са Персијом и призна потпуну аутономију савезницима који су се дигли против ње. Тада је коначно престао да постоји Други атински поморски савез, а Атињани су још једино одржавали везе са Еубејом, Лезбосом, Имбросом, Скиросом и Самосом.

Сви покушаји Грчке за уједињењем у четвртог веку п.н.е. завршили су се неуспешно. Битка код Мантинеје је наговестила доба хаоса, Грчка је трајно разбијена, ни једна грчка држава није у стању да преузме вођство и у таквој ситуацији наступа Македонија. Сам Ксенофонт је своју Хеленску историју писао завршио са битком код Мантинеје 362. г.